

Okul Çağındaki Göçmen Çocukların Okula Ait Algılarının Resimlerle Karşılaştırılması

Comparison Of Perceptions Of School-Age Migrant Children About School With Pictures

Sümeyya Alan^{1*}

Melek İpek²

Evrım Çomut³

* Sorumlu yazar

Corresponding author

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

Master Student, Istanbul Aydın University, Turkey

s_meyya8@hotmail.com

ORCID ID 0000-0002-1812-7726

² Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

Assist. Prof. Dr., Istanbul Aydın University, Turkey

melekipek@aydin.edu.tr

ORCID ID 0000-0002-2955-5048

³ Çocuk Gelişimi ve Eğitimcisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

Child Development and Educator, Istanbul Aydın University, Turkey

evrimcomut1993@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-1109-5784

Makale geliş tarihi/First received: 12.04.2020

Makale kabul tarihi/Accepted : 04.08.2020

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

1- Araştırmaya birinci yazar; araştırmanın planlanması, literatür taraması, verilerin toplanması, analizi ve makale yazımında; ikinci yazar; araştırmanın hazırlanması, eleştirel inceleme ve makalenin yazımında; üçüncü yazar ise araştırmanın planlanması, literatür taraması, verilerin toplanması ve analizi konusunda katkı sağlamıştır.

2- Araştırmamızın verileri ve yorumlanması 2018 yılında yapılmıştır. Bu yüzden etik kurul raporu bulunmamaktadır.

3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

4- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

This article was checked by *iThenticate*. Similarity Index 07%

Atıf bilgisi/Citation:

Alan, S., İpek, M., Çomut, E. (2021). Okul çağındaki göçmen çocukların okula ait algılarının resimlerle karşılaştırılması. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 435-456.

ÖZ

Bu araştırmada, Türkiye'ye göç eden farklı etnik kökenli 10-14 yaş arası okula giden 8 ve okula gitmeyen 8 olmak üzere 16 göçmen çocuğun çizimlerindeki okul algıları karşılaştırılmıştır. Okula gitmeyen çocukların tamamı Suriyelidir. Okula gidenlerden biri Mısırlı, biri Yemenli olup diğerleri Suriyelidir. Nitel bir araştırma olan bu araştırmada, betimsel analizden yararlanılmıştır. Araştırma, İstanbul'un ilçelerinden Sarıyer, Küçükçekmece, Kağıthane ve Fatih'te gerçekleştirilmiştir. Ortaokul düzeyindeki okula giden göçmen çocukların tamamına Küçükçekmece ilçesindeki bir dernek aracılığıyla ulaşılmıştır. Okula gitmeyen çocuklara ise diğer ilçelerdeki muhtarlıklarda kayıtlı olan göçmen ailelerden ulaşılmıştır. Veri toplama aracı olarak A4 kağıdı ve farklı renklerde boyalar dağıtılıp, her iki gruba 'Bir Okul Çiz' yönergesi verilmiştir. Resimler, iki grubun çizdikleri okul binasındaki detaylara, okulun etrafındaki figürlere ve resimler hakkında verdikleri bilgilere göre analiz edilmiştir. Analiz sonucunda okula giden çocukların resimlerinde 'bayrak' ve okul kurallarına yönelik imgeler görülmüştür. Okula gitmeyenler ise okulu eve, okulun etrafını tanıdıkları objelere benzetmişlerdir. Okula giden çocukların Türkçeyi iyi konuştukları görülmüştür. Okula giden çocuklardan bazılarının kendi ülkelerinin bayraklarını çizdikleri görülmüş ve bu durum uyum sorunu yaşadıklarını düşündürmüştür. Araştırma sonunda okula giden göçmen çocukların, okul algılarının okula gitmeyenlere göre daha gerçekçi olduğu tespit edilmiştir. Göçmen çocuklar için okulun ve okula uyumun önemli olduğu da belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler

Göç, Göçmen çocuk, Okul, Resim analizi.

ABSTRACT

In this study, the perceptions of towards the school in the drawings of 16 immigrant children in Turkey from different ethnic origins were compared who are between the ages of 10-14 and 8 of whom are attending school and 8 of whom are not attending school. All children who do not attend the school are Syrian. One of the children attending the school is Egyptian, one is Yemeni and the others are Syrian. Descriptive analysis was used in this qualitative research. The research was carried out in Sarıyer, Küçükçekmece, Kağıthane and Fatih, which are the districts of Istanbul. All of the migrant children who went to secondary school were reached through an association in Küçükçekmece district. Children from migrant families registered with headman's office in other districts, who did not go to school, were reached. A4 papers and paints in different colors were distributed as data collection tools and both groups were given the 'Draw a School' instruction. The pictures were analyzed according to the details of the school building drawn by the two groups, the figures around the school and the information given about the pictures. As a result of the analysis, images of 'flag' and school rules were seen in the pictures of the children who attend the school. Children who do not attend the school likened the school to the home, and the surroundings of the school to objects they know. It has been observed that the children who attend the school speak Turkish well. Some children who attend the school drawing the flags of their own countries made us think that they have adaptation problems. At the end of the study, it was determined that the school perceptions of immigrant children who went to school were more realistic than those who did not go to school. It was determined that school and adaptation to school are important for immigrant children.

Keywords

Immigration, Immigrant child, School, Image analysis.

GİRİŞ

Göç, farklı şekilde yapılan tanımlamalar doğrultusunda temelde coğrafi olarak bir yer değiştirme hareketine işaret etmektedir. Yalçın'a (2004, s. 13) göre göç; siyasi, ekonomik, toplumsal veya özel nedenlerle, belli bir yerden başka bir yere doğru yapılan ve kalış süresi değişken olup geriye dönüş veya sürekli yerleşimi amaç edinen coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir. Beter'in (2006, s. 13) tanımına göre ise göç; insanların buldukları yerlerdeki imkanların ihtiyaçlarına cevap veremediği veya iyi bir hayat için gerekli şartların ortadan kalktığı durumlarda kendini göstermektedir. Böylece insanlar ihtiyaçlarına cevap bulabilecekleri veya var olan durumlarından kurtulabilecek başka bir yer arayışına girmektedir. Bu arayış ise sonuçta göç olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

Göçmen kavramı, yaşadığı ülkedeki sosyal veya ekonomik nedenlerden dolayı kendi ülkesini isteyerek legal ya da illegal yollarla terk eden kişidir (Olçay, 2012). Başka bir ifadeyle göçmenler, göç ettikleri ülkenin yetkililerinin izni dahilinde göç eden kimselerdir (Kara ve Korkut, 2010). Göç etmek durumunda kalan kişiler, ülkelerinde olup biteni daha iyi gözlemlemek ve geri dönme ihtimalini de düşünerek daha çok yakın bölgelere göç etmektedirler (Zolberg, 1989).

Coğrafi konumu itibarıyla Türkiye'nin Afrika, Asya ve Avrupa kıtaları ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ulaşım güzergahı veya göç yolları üzerinde bulunması, göçler için önemli bir kavşak noktasını oluşturmaktadır (Deniz, 2009). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nde yer alan verilere göre, Türkiye'ye; Yunanistan, Balkan, Almanya, Irak, Bulgaristan, Bosna Hersek, ve Makedonya ülkelerinden belirli zamanlarda göçler gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yapılan göçler ve insan hakları ihlalleri sonucunda mültecilik, sığınmacılık gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Zorunlu yapılan göç sonucunda sığınmacılık ve mültecilik, kişilerin hayatlarını kurtarmak için güvenli yerlere gitmelerini ifade eden bir kavramdır (Buz, 2004, s. 7). Savaşlarla beraber, insan hakları ihlalleri sonucunda 10 Aralık 1948'de 'İnsan Hakları Bildirgesi' ilan edilmiştir. Bu bildirmede, sığınmacılara yönelik haklardan 14. maddede şu şekilde söz edilmektedir: 'Her insanın, sürekli baskı altında tutulması sonucu başka ülkelere sığınmaya ve başka ülkeler tarafından kabul edilmeye hakkı vardır'. 1950'de mültecilerin yararlanacağı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmuştur. Bu kuruluş, faaliyetlerini yürütürken 1954'te yirmi altı ülke tarafından kabul edilen 'Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme' yürürlüğe girmiştir (Ergüven Özturanlı, 2013).

Göçün farklı sebeplerle gerçekleşmesi ve hangi ülkeden yapıldığı, göç edenlerin nasıl isimlendirileceğini de belirlemektedir. Sığınmacılık ve mültecilik kavramlarının tanımları birbirinden farklıdır. 1994'te yayınlanan İltica Yönetmeliği'nin 3. maddesinde sığınmacı tanımı; 'ırkı, dini, milliyeti, bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi fikirleri nedeniyle takibata uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkusundan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı' şeklinde yapılmıştır. 2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 61. maddesinde mülteci tanımı şu şekilde yapılmıştır: Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi fikirlerinden dolayı zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku

nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye mülteci denir. Sığınmacı konumundaki kişilerin hakları, mülteci konumunda olan kişilerin haklarına göre daha fazla sınırlılık göstermektedir (Aybay, 2007, s. 22). Mültecilik statüsünün kazanılması, Avrupa'dan göç etmek şartıyla sağlanmaktadır. Türkiye'ye yapılan göçler, daha çok Orta Doğu'dan olduğu için göç eden kişiler, 'mülteci' olarak tanımlanmak yerine 'şartlı mülteci', 'ikincil koruma' veya 'geçici koruma altında' olarak tanımlanmaktadır. Orta Doğu'dan Türkiye'ye zorunlu göç eden kişiler, BMMYK'ye mülteci statüsü edinmek için başvuru yapma haklarına sahiptirler (Latif, 2002). Göçmenlik, en genel anlamda sığınmacıları ve mültecileri de kapsamaktadır (Çakran ve Eren, 2017). Sonuç itibarıyla Türkiye vatandaşı olmayan her birey, 'yabancı' olarak ifade edilmektedir (Ekşi, 2006, s. 1).

Suriye'de çıkan iç savaştan dolayı 2011'den bu yana ülkemize büyük göç akınları gerçekleşmiştir. Başta misafir olarak alınan bu kişiler için, savaşın uzun sürmesiyle ve sonuca bağlanamamasıyla ülkemizde bazı kararların alınması yoluna gidilmiştir. Mülteci Hakları Merkezi'nin (2017) bildirisine göre, ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış, geri dönme ihtimali bulunmayan, sınırına ulaştığı ülkede koruma talep eden kişilerin 'Geçici Koruma Statüsü'nde oldukları ifadesi yer almaktadır. Bu nedenle Suriye'den gelen göçmenlere 'Geçici Koruma Statüsü' verilmiştir. 'Geçici Koruma Kimlik Belgesi' göçmenlerin eğitim, sağlık, tercümanlık, sosyal yardım ve sosyal hizmetten faydalanmalarını sağlamaktadır (Yıldırım, İslamoğlu ve İyem, 2017).

Göçün Bireyler Üzerinde Oluşturduğu Etkiler

Göç sonucu yeni bir mekana yerleşen insanlar, bir taraftan bu mekana alışmaya, diğer taraftan hayatta kalmaya çalışmaktadırlar ve maddi-manevi sahip olduklarını kaybetmeme çabası içerisine girmektedirler. Göçmenlerin kaybedecekleri çok az şey olması sebebiyle risk alma düzeyleri yerleşik insanlara göre daha yüksektir. Risk alma düzeylerindeki artış, yaşam yerleri ve koşullarında sürekli bir değişim olmasına sebep olur. Bu durum, onların dinamik bir yapıda olmalarını sağlamaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015).

Yeni kültüre uyum sağlama sürecinde göçmenler; ekonomik sorunlar, dil, sosyal uyum, sağlık, barınma, evlilik, çalışma, yaşayış, hukuk, kültürel uyum ve eğitim gibi birçok sorunla karşılaşmaktadırlar (Yıldırım, İslamoğlu ve İyem, 2017). Göçmenlerin yerleştikleri ülkede yaşadıkları en büyük problemlerden biri de , dil problemidir. Bu problem, göç ettikleri ülkeye uyum sağlama sorununu da beraberinde getirmektedir (Emin, 2016).

Göçün Çocuklara Yansıması

Yetişkin göçmenler, geldikleri yeni ortamda kendilerine uyum sağlayabilecekleri güvenli bir çevre oluşturmada daha başarılı olsalar da çocuklar için aynı şey söylenememektedir (Şeker ve Aslan, 2015). Uluocak'ın (2009) da belirttiğine göre; okul çağı 6-12 yaş arasındaki çocuklar için göç, çok daha zor ve karışık bir süreçtir. Bu çocukların, yeni geldikleri yerdeki fiziksel ve sosyokültürel problemler, yerleşecekleri yerin belirsizliği, bir yerde uzun süre kalamama gibi nedenler eğitimlerinin de gerilemesine sebep olmaktadır (Şeker ve Aslan, 2015).

Çocuklar açısından göç süreci; barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel olanaklardan yararlanamamak demektir. Hassas ve savunmasız olan çocuklar bir de göçmen olunca daha fazla ihlallere maruz kalabilmektedirler. Göçün sonucunda bazı çocuklar, bütün bir ailenin geçim derdini omuzlarına yüklemekte ve bu sebeple eğitim olanaklarından mahrum

kalmaktadır. En önemlisi en temel haklarından biri olan serbestçe oyun oynama hakkından uzak bir yaşam sürmektedirler. Çalışmalar bile oldukça fazla iş yükü yüklenmekte olduğu halde hiçbir zaman hak ettiği ücreti alamamaktadırlar. Göçle birlikte çocuklar, kaybettikleri sosyal hayatlarını yeni ülkelerinde yeniden kurgulamakta zorluk çekmektedirler (Özservet ve Sirkeci, 2016; Taş ve Özcan, 2013).

Göçmen Çocuklar ve Eğitim

Okul, bir çocuk için, hayatında daha önce hiç karşılaşmadığı ve tanımadığı çocuklarla bir arada olma zorunluluğuyla, uyması gereken kurallarıyla ve başarısını gösterebildiği öğrenim sorumluluklarıyla dolu ve yepyeni bir sosyal ortamdır (Yavuzer, 2003, s. 152). Okul, çocuğun sosyalleşmesine, fiziksel ve bilişsel süreçlerin gittikçe geliştiği, toplumsal kuralların öğrenildiği, özellikle mülteci çocuklar açısından onların topluma kazandırılma fırsatının tanındığı kurumdur (Şeker ve Aslan, 2015).

İlkokul yıllarında alacağı eğitim ve öğretim etkinlikleri çocuğun 'somut düşünce'ye geçmesini kolaylaştırmaktadır. Son çocukluk yani 6-12 yaş arası dönemdeki bir çocuk, ailesi dışında çevresine de kendisini kanıtlayabilmeye, okulda başarılı olmaya ve yaşatlarıyla iyi bir iletişim kurabilmeye ihtiyaç duyar. Bu dönemdeki çocuklar merak ettikleri, önceden düşündükleri her şeyi öğrenmeye başlarlar. Bu da çocuğa öğrenmenin işlevselliğinin hazzını tattırır (Yavuzer, 2003, s. 153).

Erik Erikson sekiz aşamalı kuramında 6-12 yaş kapsayan dönemi 'Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu' olarak adlandırmıştır. Bu dönemde çocuk, bir şeyler üretebilmek ve başarılı olmak için çabalar ve elde ettiği başarılar sonucunda takdir ve kabul edilmeyi ister. Eğer çevresinden yeterli desteği alırsa, öz saygısı artar, daha fazla başarılı olmak için çabalar. Ters durumda, yaptıklarının kıymetsiz olduğuna inanır ve bu da aşağılık duygusunu doğurur, çevresiyle iyi ilişkiler kuramaz (Slavin, 2017, s. 55). Her ülke, gerek kendi içinde gerek uluslararası alanda çocuğun toplumda yer edinmesine, çevreyi tanımaya, sosyalleşmesine yardımcı olan eğitim sistemi için bazı kararlar almıştır.

UNICEF'in 20 Kasım 1989 tarihinde kabul ettiği "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme"nin 28. Maddesinin 1. Fırcasında; "Taraflar Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler,
- Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemler alırlar,
- Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler,
- Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler,
- Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terketme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar."

29. maddenin 1. Fırcasına göre ise; "Taraflar Devletler, çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler:

- Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi,
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi,
- Çocuğun anne-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi,
- Çocuğun anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması,
- Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi”

Ülkemize göç etmek zorunda bırakılan bireyler için alınan kararlarda T.C. Anayasası'nın (1982) 10. maddesine göre, tüm bireylerin dil, din, ırk, cinsiyet vb. ayırım yapılmadan yasalarca eşit oldukları belirtilmiştir. 1995'te yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 2012 ve 2017 yıllarını kapsayan birleştirilmiş dördüncü ve beşinci periyodik raporunun genel ilkesinin 2. maddesinde Türkiye'de geçici koruma altında bulunan çocukların diğer tüm çocuklar gibi sağlık ve eğitim hizmetinden ücretsiz yararlanma hakları yer alır. Ülkemizde ilk, orta ve yükseköğretim seviyesindeki Suriyelilerin eğitimden faydalanabilmeleri için gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Uzman ve Tösten, 2016). 2014 yılının Ekim ayında yayınlanan 'Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 28. maddesinde 'Geçici Koruma Statüsü'ndeki Suriyeli göçmenlerin eğitim alma hakkı yasal olarak güvence altına alınmıştır. Suriyelilere tanınan eğitim hakkı Milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğu ve denetimi altındadır (Aygül ve Eke, 2019, s. 130).

Türkiye'de ilk olarak göçmen çocukların eğitimlerinin sürdürülmesi amacıyla Geçici Eğitim Merkezi (GEM) açılmıştır (Coşkun ve Emin, 2016, s. 24). Bu merkezlerde dersler, başlarda Suriyeli göçmenlerin ülkelerine geri döneceği düşüncesiyle Suriye müfredatına yönelik Arapça olarak verilmiştir. Göçlerin sayısında artış ve kamp dışında da yaşam başlayınca MEB, Geçici Eğitim Merkezleri'ne (GEM) okul yöneticilerinin atanması, Suriyeli gönüllü eğitimcilere UNİCEF destekli ödemelerin yapılması ve eğitim programına Türkçe derslerinin eklenmesi gibi önlemler almıştır (Kaya, 2019). Suriyeli çocukların eğitime katılım durumlarında artış gözlenince 2017'den itibaren göçmen çocukların devlet okullarına kayıtlarının yapılması kararı alınmıştır. 2014 yılından itibaren ise 'Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi Otomasyonu (YÖBİS)' kurulmasıyla eğitimlerinin nitelikleri arttırılmıştır. (Çınar ve Demir, 2020).

Geçici koruma altındaki çocuklar için sağlanan eğitim imkanlarıyla birlikte okullara yeni etnik kökenli öğrencilerin dahil edilmesi bazı uyum problemlerinin de yaşanmasına sebep olmuştur. Göçmen çocuklar, sığındıkları ülkenin diline hakim olamadıklarından dolayı Türk akranlarıyla ilişki kurmakta zorlanmakta ve sosyalleşememektedirler. İletişimde yaşanan zorluklar nedeniyle göçmen ve Türk öğrencilerle çatışma yaşanmakta ve bu çatışma göçmen öğrencilerin sosyalleşmelerine engel olmaktadır (Aydoğdu, 2019).

Resim Analizi

Çocukların çizdikleri resimler, onların iç dünyalarını keşfetmede önemli bir rehber olabilmektedir. (Yavuzer, 2017, s. 5). Çocuklar, yaşadıkları duyguları, kaygıları, duygu ve düşüncelerini sözle ifade edemedikleri durumlarda resimle ve çizgilerle aktarabilmektedirler. Çocuklar, genelde müdahalenin olmadığı ve eğitimden geçmeden içgüdüsel olarak gelişimsel aşamalarına uygun resim çizme eyleminde bulunurlar (Buyurgan & Buyurgan, 2001).

Resim, çocuğun kendisiyle dış dünya arasında iletişimi sağlayan bir köprü gibidir. Çocuk resimlerinde psikolojik ve kültürel faktörlerden izler görmek mümkündür. Buna göre sosyoekonomik düzey, aile içi sorunlar, aile içi iletişimsizlik, taciz, istismar, okul fobisi, kaygı, başarısızlık korkusu, yalnızlık gibi unsurlar yine çizgiler aracılığıyla ifade edilir (Büyükbakkal, 2019). Yapılan araştırmalarda çocukların çizdikleri resimlerin gelişim özellikleri incelenerek 'Bir İnsan Çiz', 'İnsan Figürü' vb. ölçeklerle analiz edilebildiği görülmüştür. Bu analizler, çocukların gelişimlerine dair de bilgi vermektedir (Batı, 2012). Resim, çocuğu psiko-pedagojik yönden bize tanıtmaya yarayan bir araç olmaktadır (Yavuzer, 2017, s. 5).

Çocuklar, çevreyle etkileşim kurdukları andan itibaren çevreye uyum sağlama veya çevreyi değiştirme eğiliminin ilk adımlarını gösterirler. Çevreyi değiştirme arzusu doğrultusunda kullandıkları yöntemlerden biri de resim çizmektir. Piaget, resim yapmayı çocukların duygu ve düşünce yaşamının yansıttıkları simgesel bir oyun olduğunu savunur (Kırıoğlu, 2002, s. 53).

Victor Lowenfeld, resim çizmeyi gelişim evrelerine ayırmış ve 'Sanatsal Gelişim Evreleri' adı verilen modelinde motor becerileri, algılama, dil, sembol oluşumu duyuşal farkındalıkları dikkate almıştır. "Sanatsal Gelişim Evreleri" 5 evreden oluşmaktadır (Akt. Halmatov, 2017, 10).

1. *Karalama Evresi (2-4 yaş)*: Karalama evresinde çocuk, etrafındaki nesnelere yeni yeni keşfettiği için kalemle anlamsız karalamalar yapmaktadır. Bu karalamalar, çocuğun kendi gücünü keşfetmesine yardımcı olur. Bu dönemde insana benzeyen, sadece kafa figürünün yer aldığı basit resimler çizildiği görülür. 4 yaşından sonra kafadan çıkan kollar ve bacaklar, çizilmeye başlanır (Yavuzer, 2017, s. 32).
2. *Şematik Öncesi Dönem (4-7 yaş)*: Bu dönemdeki çocuklar, gördüklerinden ziyade tanıdıkları şeyleri resme aktarmaktadırlar. Birbiriyle bağlantısı olmayan objeleri bir arada çizer. Şematik öncesi dönemde çocuklar kalem kavramında önceki döneme göre daha iyi olduklarından artık baş ile birlikte orantısız bir şekilde gövdeyi de çizmeye başlarlar. Çocuklar, altı yaşından sonra çizdikleri nesnelere içini göstermek amacıyla saydamlaştırma yaparlar (Yavuzer, 2017, s. 42).
3. *Şematik Dönem (7-9 yaş)*: Öğrenmelerin gerçekleşmesinde belli şemalar etkili olmaktadır. Her çocuğun şemaları arasında farklılıklar gözlenmektedir. Bu dönemde çizilen objeler, artık bir kompozisyonu oluşturmaktadır. Yüz, göz, burun, ağız, kulak gibi detaylar, belirginleşmeye başlamıştır. Çevreye olan aidiyetliğı gösteren (yer)zemin çizgisi, çizilmeye başlanır (Yavuzer, 2017, s. 57).
4. *Gerçeklik Dönemi (9-12 yaş)*: Bu dönemde, ayrıntılı çizimler görülmektedir. Çizimlerde kullanılan renkler gerçeğe daha yakındır. Bu dönemdeki çocuklar, toplumsallığı ifade eden kavramlara resimlerinde yer verirler (Yavuzer, 2017, s. 65).
5. *Doğalcılık Dönemi (12-14 yaş)*: Ergenlik döneminin olduğu bu dönemde çizilen objeler, oldukça ayrıntılıdır. Resimlerde derinlik algısı çizgilerle ifade edilmeye çalışılır (Yavuzer, 2017, s. 67).

Her evre, sırasıyla gerçekleşmektedir. Bu sıralama kimi çocuk için hızlı ilerlerken kimi çocuk için de yavaş ilerlemektedir. Ergenlik öncesi dönemdeki çocuklar, resimlerinde daha detaycı olmaya dikkat ederler (Barnes, 2002). Çocuk resimlerinde renkler, çizgiler, çizgilerin kalınlığı, objelerin kağıda yerleştirilmesi, objelerin çizim sırası gibi unsurlar analiz için yardımcı öğelerdir. Resim ile ilgili ilk bilgi, bizde uyandırdığı hissiyattır (Halmatov, 2017, s. 4). Venger'in araştırmalarına göre koyu renklerin sık kullanımı depresif bir durumun ve baskının göstergesidir (Akt. Halmatov, 2017, s. 30). Çizgilerin kesik, silik ve belirsiz olması çocukta çekingenliğin, çizgilerin sert olması ise saldırganlık ve gerginliğin göstergesidir (Halmatov, 2017, s. 30). Çocuğun silgiyi çok kullanması öz güven eksikliğine işaret etmektedir. Çocuk önce kesik kesik çizip sonra üzerinden geçiyorsa bulunduğu kaygı durumunu düzeltmek istemektedir. Resimde zemin de ayrıca önemli olup kişinin güveni, dayanağı ya da zeminin bulunduğu duruma göre kaygıyı işaret edebilir (Halmatov, 2017, s. 34). Çizimde aile bireyleri arasına bir obje çizildiyse o kişilerle iletişim kopukluğunun bir göstergesi olduğu düşünülebilir. Çocuklar, aralarında sevgi bağı oluşturdukları kişileri resimde kendilerine yakın çizerler (Yavuzer, 2017, s. 16). Görüldüğü üzere çocuklar tarafından çizilen her bir detay bir anlam ifade etmektedir.

Araştırmanın Amacı

İnsan hayatında önemli bir yeri olan eğitim kurumlarından yararlanma, tüm bireyleri kapsayan eğitim haklarının da temel unsurlarından biridir. Göç etmek durumunda kalan farklı etnik gruptaki çocuklar, gerek ekonomik gerekse dil ve uyum sorunları nedeniyle bu temel haklardan yoksun kalabilmektedirler. Eğitim alan ve okula gitme şansını elde eden göçmen çocuklar ise gerek kimlikleri gerekse dil problemleri ve bir başka ülkede eğitim almanın getirdiği güçlükler nedeniyle okula karşı tam bir aidiyet duygusu geliştirmekte zorluk çekmektedirler. Çocukların duygu durumu, düşünce ve algıları ile içinde buldukları kültürel ve psikolojik faktörlerin anlamlandırılmasında resim çizimi ise geçerli ve önemli yöntemlerden biridir. Bu araştırmada da okula giden ve gitmeyen göçmen çocuklardan oluşan bir gruba okul kavramının ne anlama geldiği ve okul algılarının nasıl olduğunun belirlenmesinde resim çizdirme yönteminin kullanılması ve böylelikle okul algı ve düşüncelerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Böylece eğitimden uzak kalan göçmen çocukların okula karşı yaklaşımları, okulun yaşamlarındaki yeri ve önemi; okula giden göçmen çocukların ise göç ettikleri yerdeki okulu benimseyip benimsemedikleri ve okul aidiyet düzeyleri, dil sorunu da dikkate alınarak doğrudan ve geçerli bir yöntem olarak resim çizimi ile belirlenebilecektir.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, 10-14 yaş arası okula giden ve gitmeyen göçmen çocukların okul resmi çizimlerdeki farklılıkların tespit edilmesi ve okul gerçekliğine yakınlıklarının karşılaştırılmasıdır. Araştırmada farklı etnik kökenli çocukların yer almasından dolayı araştırmanın başlığında bu çocuklar, 'göçmen' olarak ifade edilmiştir. Araştırma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmış olup; betimsel analiz deseninde yürütülmüştür. Nitel araştırmada, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılarak algılar ve olaylar doğal bir ortamda gerçekçi, detaylı, derinlemesine ve bütünsel bir şekilde ortaya konur (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmanın evreni İstanbul ilinde, 10-14 yaş grubunda yer alan göçmen çocuklardır. Bu evrenden seçilen örneklem ise göçmen çocukların yoğun olarak yaşadıkları Küçükçekmece,

Fatih, Kağıthane ve Sarıyer ilçeleridir. Rastgele örnekleme tekniğiyle yapılan görüşme ve uygulamalar, üç ilçede okula giden 8 ve okula gitmeyen 8 olmak üzere toplam 16 çocuk üzerinden yürütülmüştür. Uygulamalar, iki çocuk gelişimci araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Okula giden ve okula gitmeyen göçmen çocukların göç ettikleri ülkede okul kavramını nasıl algıladıklarının tespiti için her iki gruptaki çocuklara 'Bir Okul Çiz' yönergesi verilerek çocuklardan resim çizmeleri ve daha sonra yanlış değerlendirmelerin önüne geçmek için çizdikleri resimleri anlatmaları istenmiştir. Okula giden iki çocuğa bir ortaokuldan diğerlerine ise 'Yeryüzü Çocukları Derneği'nden alınan izin dahilinde ulaşılmış ve çocuklar dernek ortamında resimlerini çizmişlerdir. Ortaokuldaki çocuklar ise okullarındaki boş bir sınıfta resimlerini çizmişlerdir. Okula gitmeyen çocuklara ise mahalle muhtarlarının yaptığı yardımlar aracılığıyla ulaşılmış ve ebeveynlerin izniyle resimleri ev ortamında çizdirilmiştir. Bu çalışmanın sınırlılığı, çocuklarla uzun aralıklı görüşmeler yapılmamış olmasıdır. Bu durum, çocukların çizdikleri resimlerde kullandıkları renklere, boyama tarzlarına ve çocukların gelişim dönemlerine yönelik analizinin yapılamamasına sebep olmuştur.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları geliştirilme aşamasında öncelikle geniş bir literatür taraması gerçekleştirilmiş, resim analizine ilişkin eğitim alınmış ve resim analizi üzerine yapılan araştırmalar doğrultusunda gerekli bilgiler toplanmıştır. Sonrasında konu ile ilgili akademisyen ve uzman çocuk gelişimcilerden alınan görüşler doğrultusunda 'Bir Okul Çiz' yönergesiyle resimleri anlamlandırmada ve çizim esnasında kullanılacak yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmıştır. Bu sorular; 'Bana resmini anlatır mısın?', 'Bu okul, nasıl bir okul?', 'Bu okul nerede?' vb.dir. Çocuklara A4 kağıdı, kurşun kalem, 12 farklı renkte keçeli boya, 12 farklı renkte kuru boya dağıtılıp 'Bir Okul Çiz' yönergesi verilerek çocuklardan resim çizmeleri istenmiştir. Çocuklardan alınan yanıtlar eşliğinde çizilen figürler, çocuk gelişimci olan iki araştırmacı tarafından değerlendirilmiş ve karşılaştırılmıştır. Türkçe bilmeyen çocuklar için tercümandan yardım alınmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verilerini çocuklara ait olan resimler oluşturmaktadır. Araştırma, 18 Mart 2018 tarihinde başlayıp 20 Mayıs 2018 tarihinde sonlanmıştır. Araştırmacılar, okula giden göçmen çocuklara resim çizdirmeden önce onlarla tanıştıktan sonra balon patlatma oyunu oynayarak vakit geçirmişlerdir. Resim çizmek için masalar, 'u' şeklinde dizildikten sonra masalara boyalar yerleştirilerek uygun hale getirilmiştir. Okula gitmeyen göçmen çocuklarla ise kendi ev ortamlarında görüşülmüştür. Tanışma ve sonrasında konu dışı konular konuşularak çocuk rahatlatılmış ve resim çizmeye hazırlanmıştır. Her çocuğun kendi ev ortamının şartlarına göre masada resim çizmeleri sağlanmıştır. Çocuklara 'Bir Okul Çiz' yönergesi verilmiş ve arzu ettikleri şekilde (kuru boya, keçeli boya, kurşun kalem) çizim yapmaları istenmiştir. Çocukların resim çizme süreleri 10-20 dakika gibi bir zaman içinde tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Çocuklar tarafından çizilen resimler; okul figürü, okulun etrafına çizilen objeler ve çocukların ifade ettikleri açıklamalar ve aynı zamanda çizim esnasında yöneltilen sorulardan alınan yanıtlar dikkate alınarak çalışmada yer alan iki çocuk gelişimci araştırmacının katkılarıyla değerlendirilmiştir. Araştırmacıların %100 fikir birliği ile metaforlar belirlenmiş ve resimler

analiz edilmiştir. Çizimler, çocukların gelişim dönemlerine, kullandıkları renge ve boyamalarına bakılmaksızın analiz edilmiştir.

Araştırmaya İlişkin Etik Bilgiler

Araştırmaya ait veriler 2018 yılında toplanmıştır. Bu süreçte Etik Kurul Yönetmeliğinde değişiklik sürecinin devam etmesi nedeni ile Etik Kurul İzni için başvuru yapılamamıştır.

BULGULAR

Araştırma bulgularına çocukların çizdikleri okul detayları ve okulun etrafına çizdikleri figürlerin analizi ile ulaşılmıştır. Figürler, iki grup açısından değerlendirilip analiz edilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Bilgiler	Okula Giden	Okula Gitmeyen	Toplam
<i>Cinsiyet</i>			
Kız	4	5	9
Erkek	4	3	7
Toplam	8	8	16
<i>Yaş</i>			
10	3	3	6
11	2	1	3
12	2	3	5
13	-	-	-
14	1	1	2
<i>Gelir Düzeyi</i>			
0-499 TL	-	3	3
500-999 TL	-	3	3
1000-1499 TL	1	2	3
1500-1999 TL	2	-	2
2000-2499 TL	5	-	5
<i>Nereden Göç Ettikleri</i>			
Suriye	6	8	14
Yemen	1	-	1
Mısır	1	-	1

Araştırmaya katılan çocuklardan okula giden çocukların gelir düzeylerinin okula gitmeyenlere göre daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmada okula giden çocukların gelir düzey bilgileri Yeryüzü Çocukları Derneği ve okul idaresinden alınmıştır. Okula gitmeyen çocukların gelir düzey bilgileri ise ailelerinden öğrenilmiştir. Araştırmada okula gitmeyenlerin tamamı Suriye kökenlidir. Okula gidenlerde ise biri Yemen ve biri Mısır kökenli olmak üzere geriye kalan çocukların tamamı Suriye kökenlidir. Okula gitmeyen çocuklar arasından sadece 12 yaşındaki bir erkek çocuk çalışmaktadır. Diğerleri ise evde, camide veya evlerinin etrafında olan park alanlarında vakitlerini geçirmektedirler. Okul çizmeyi sadece öğretmen ve öğrenci çizen bir

çocuk bulunmaktadır. Araştırmada farklı yaş aralığında çocukların olması, farklı resim gelişim evrelerinde olduklarını göstermektedir. Araştırmamızda yer alan bazı çocukların resim gelişim evrelerinin gerisinden geldikleri görülmüştür. Bu bulgu, göç faktöründen dolayı imkansızlıkların da etkisiyle resim çizme becerisinin gerilediğini gösterebilmektedir.

Tablo 2. Çocukların Çizdikleri Okul Figürünün Üzerinde Bulunan Detaylar

Okul Figüründeki Detaylar	Okula Giden	Okula Gitmeyen	Toplam
Birden Fazla Pencere	8	9	17
Kapı	7	10	17
Çatı	4	5	9
Baca	2	5	7
Bayrak	3	1	4
Merdiven	1	2	3
Perde	-	1	1
Pencerede Çiçek	-	1	1
Pencereye Çizilmiş İnsan	-	1	1
Okul Çizmeyen	1	-	1

Tablo 2'ye göre okul figürünün üzerinde bulunan detaylarda en fazla gözlenen pencere ve kapı detayı olmuştur. En az gözlenenler ise perde, pencerede çiçek ve pencereye çizilmiş insan detayıdır. Okul çizmeyen ise sadece bir çocuk bulunmaktadır.

Tablo 3. Çocukların Çizdikleri Okul Figürünün Etrafında Bulunan Nesnelere

Etrafındaki nesnelere	Okula Giden	Okula Gitmeyen	Toplam
Güneş	5	7	12
Çocuk	5	6	11
Ağaç	6	5	11
Bulut	5	4	9
Öğretmen	5	3	8
Kuş	3	3	6
Top	2	3	5
Çim	-	3	3
Basketbol Sahası	3	-	3
Bayrak	4	-	3
Çiçek	1	1	2
Araba	-	2	2
Futbol Sahası	-	2	2

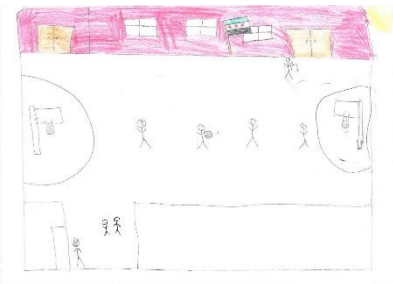
Yol	1	1	2
Gökkuşuğu	-	1	1
Kedi	1	-	1
Baloncu	-	1	1
Anne	-	1	1
Elma	-	1	1
Muz	-	1	1
Üzüm	-	1	1
Uçak	-	1	1
Kütüphane	1	-	1
Kalp	-	1	1
Tencere	-	1	1
Güvenlikçi	1	-	1
Kantin	-	1	1
Salıncak	-	1	1
Ev	-	1	1
Kum	1	-	1

Tablo 3'e göre çocukların çizdikleri okul figürünün etrafında bulunan nesnelere içerisinde en fazla güneş, çocuk ve ağaç figürü olduğu belirlenmiştir. Okula gitmeyen çocukların resimlerinde okulun etrafında bulunan nesnelere çeşitliliğinin daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Aşağıda, okula giden ve okula gitmeyen göçmen çocukların resimlerinde dikkat çeken farklılıklara yer verilmiştir.

Okula Giden ve Ülkelerinin Bayraklarını Çizen Çocukların Resimleri

Resim 1

Resim 2

Okula giden çocuklardan ikisi kendi ülkelerinin bayraklarını çizmiştir. Bu durumun, geldikleri ülkedeki okulda uyum sorunu yaşadıklarına işaret ettiği söylenebilir. *Resim 1*'i çizen 14 yaşındaki erkek çocuk, çizdiği resimde kendisine yer vermediğini ifade etmiştir. Dışlanmış hisseden çocuklar, resimlerinde kendilerini grubun dışında bırakırlar (Yavuzer, 2017, s. 88). Bu çocuğun resminde ülkesinin bayrağını çizerek, özlemine; güvenlik görevlisi çizerek de ülkesinin refah içinde olma isteğini ifade ettiği düşünülebilir. Mısır'dan Türkiye'ye 6 ay önce göç ettiklerini ifade eden bir kız çocuğu, *Resim 2*'de okulu ülkesine ait olan piramitlerle bütünleştirerek resme dökmüş ve Mısır'a geri dönmek istediğini ifade etmiştir. Ülkesinin

simgesi haline gelen bir yapıyı okul ile bütünleştirdiği ve ifadelerinden de göç ettiği ülkeye hala uyum sağlayamadığı anlaşılmaktadır.

Okul Binasında 3'ten Fazla Renk Kullanan Okula Gitmeyen Çocukların Resimleri

Resim 3

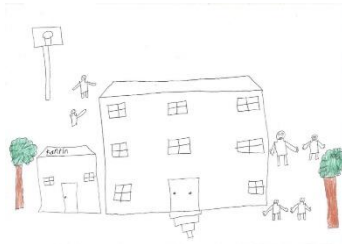
Resim 4

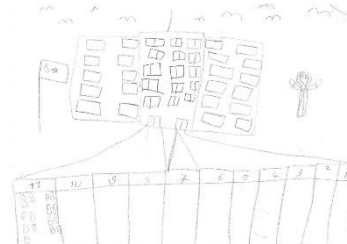
Okula gitmeyen 11 yaşındaki bir kız çocuğu, *Resim 3*'te öğretmen figürünü gittiği camii hocasıyla bağdaştırmıştır. Çizdiği okulda, uzakta olan akrabalarının yer aldığını ifade etmiştir. Aynı çocuk, okulun bazı pencerelerine çiçek çizmiştir. Bu resimde çoğu figür çocuğun tanıdığı bir ortama aittir. Okulu eve benzeterek güvenli bir alan oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Aynı zamanda pencerelere perdeleri açık olarak çizmesi, başkalarıyla kontrollü iletişime sahip olduğunu ifade etmektedir (Halmatov, 2017, s. 116). Bir başka okula gitmeyen kız çocuğu ise *Resim 4*'te ev ve okul arasına yol çizmiş, okula servisle gidip geldiğini ifade etmiştir. Bu, onun okula gidip gelmeyi detaylı bir şekilde hayal ettiğini göstermektedir. Bu çocuğun okul yanında ev figürüne yer vermesi, çevresini aşırı bir şekilde kontrol altına alma isteğini düşündürmektedir. Genel olarak, okula gitmeyen bu çocukların okul figürünü bu kadar renkli çizmeleri, okul deneyiminden uzak olduklarını göstermektedir.

Okul Binasında Renk Kullanmayan Çocukların Resimleri

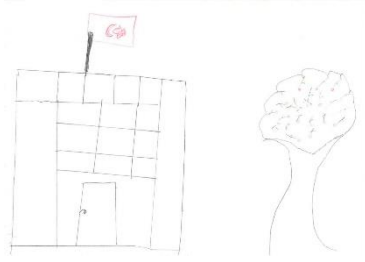
Resim 5

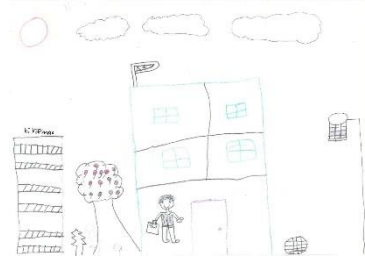
Resim 6

Resim 7

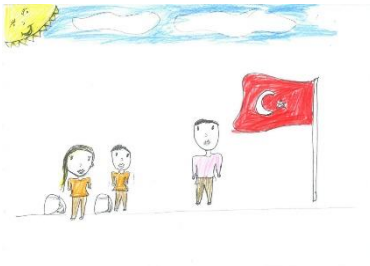
Resim 8

Okula giden 10 yaşındaki Yemenli bir erkek çocuk, çizdiği resimde (*Resim 5*) bomba atılması sebebiyle kolunu ve bacağı kaybeden arkadaşını çizmiştir. Çizimler, çocuğun bu olaydan ne denli etkilendiğini ortaya koymaktadır. Aynı çocuk, okul binasını renksiz ve okulun yanına 'kantin' figürünü çizmesiyle okul gerçekliğini belirginleştirmiştir. Okula giden bir başka 10 yaşındaki kız çocuğunun *Resim 6'* da sırada olma törenini çizmesi, okulun yapısı ve kurallarını bildiğini ortaya koymaktadır. Üç sene önce Türkiye'ye göç eden ve okula gitmeyen bir kız çocuğu, *Resim 7'*de renk kullanmaktan kaçınmış ve okulu, defteri cetvel görevinde kullanarak çizmiştir. Okulun üzerine bayrak çizmesiyle ve ifadelerinden yola çıkarak okul tecrübesi yaşadığı anlaşılmıştır. Okula giden 12 yaşındaki bir başka kız çocuğu, *Resim 8'*de okul binası için renk kullanmamış ve okulun yanına kütüphane çizmiştir. Okul ve çevresindeki objelerin farkında olan bu çocuğun okul hakkında detaylı bilgiye sahip olduğu söylenebilir.

Türk Bayrağı Çizen Bazı Çocukların Resimleri

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Okula giden 12 yaşındaki bir kız çocuğu, *Resim 9'*da okul yerine Türk bayrağını, arkadaşını ve öğretmenini çizmeyi tercih etmiştir. Çizdiği resmi açıklarken çok sevdiği öğretmeni ve arkadaşını çizdiğini, resimde istiklal marşını okuduklarını, okuldaki arkadaşlarını çok sevdiğini ve kendisinin Türkçe öğrenmesi konusunda çok yardımcı olduklarını ifade etmiştir. Bu çocuğun

ifadelerinden yola çıkarak okula uyum sağladığı söylenebilmektedir. Okula giden 12 yaşındaki bir erkek çocuk *Resim 10*'u, Türk bayrağı simgeli kolyesini kağıdın üzerine koyarak resmetmiştir. Türkiye'yi çok sevdiğini belirten bu çocuğun derslerinde başarılı olduğu da öğrenilmiştir. Bu doğrultuda, çocuğun Türkiye'ye uyum düzeyinin oldukça yüksek olduğu düşünülebilir. 11 yaşındaki okula giden erkek çocuğu, *Resim 11*'de çizdiği resimde Türk bayrağıyla, okul formasıyla okul gerçekliğine daha yakın olduğu gözlenebilmektedir. Okula gidenlerin çizdikleri resimlerdeki bayrak motifleri çocukların buldukları ülke algısı açısından önem taşımaktadır. Okul, bir nevi çocukların hangi ülkede olduklarını, nerede yaşadıklarını hatırlatan bir yapıdır. Bayrak motifi bunu daha da pekiştirmektedir.

Çalışan Bir Çocuğun Çizdiği Okul Resmi

Resim 12

Okula gitmeyen 12 yaşındaki bir erkek çocuk, *Resim 12*'te çizdiği resmini anlatırken çalıştığı yerdeki patronunu çizdiğini sonrasında ise çizdiği kişinin bir çocuk olduğunu söylemiştir. Bu durum, çizdiği resmi anlamlandırmada ikilemde kaldığını göstermektedir. Okula gitmek isteyip istemediği sorulduğunda ise kazandığı ücret kadar kendisine verilirse okula gidebileceğini söylemiştir. Bu çocuğun ailesini geçindirmek için çalışmak zorunda olması sebebiyle okula gidemediği öğrenilmiştir. Okulu çiçekle birlikte resmetmesi, okula karşı olumlu düşüncelerinin olduğunu göstermesi açısından anlamlı bulunmuştur.

Okulun Yanına Park Çizen Çocukların Resimleri

Resim 13

Okula gitmeyen bir çocuğun çizdiği bu resimde ve ifade ettiklerinden de anlaşılacağı üzere okulu eğlenceli ve parkın olduğu güzel bir yer olarak algılamaktadır. Bu çocuğun, günlük hayatında da parka gittiği öğrenilmiştir. Okulu, tanıdığı, bildiği eve ve çevresini de parka

benzetmesi okul hakkındaki bilgi yetersizliğini gösterebilmektedir. Çocuklar, çizdikleri resimleri etraflarında görüp tanıdıkları nesnelere ifade ederler. Olmasını istedikleri bir durumu veya olan bir şeyi değiştirme isteklerini çizdikleri resimlere yansıtırlar.

TARTIŞMA

Göçmenler, geldikleri ülkede başta dil olmak üzere pek çok konuda uyum problemi yaşamakta, özellikle resmi ve özel kurumlarla iletişimde güçlük çekmektedirler. Bu araştırma grubu içinde yer alan okula gitmeyen göçmen çocukların Türkçe konuşamaması, okula gidenlerin ise Türkçe konuşuyor olması, okulun dil öğrenme açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Lordoğlu ve Aslan'ın (2018) Türkiye'deki Suriyeli işçi çocuklara dair yaptığı araştırmada da okula devam eden çocukların iyi Türkçe konuştuklarını ifade etmesi bizim araştırmamızın bu yöndeki bulgularını destekler niteliktedir. Türkiye'de bulunan Suriyeli öğrencilere yönelik öğretmen tutumlarının incelendiği bir araştırmada ise öğretmenlerin, göçmen çocukların dil ile ilgili problemlerini çözmede istekli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Ekin ve Yetkin, 2021). Bu bulgu, dil problemleri konusunda okula gitmeyi işlevsel bir çözüm yapan faktörün, öğretmenlerin bireysel çabası olabileceğini göstermektedir.

Okula giden bazı göçmen çocuklar, uyum problemi yaşamaktadırlar. İzol (2019), Suriyeli çocukların eğitim hayatına uyum süreçlerini değerlendirdiği araştırmasında göçmen çocukların ülkesine ve arkadaşlarına duyduğu özlemin onların okula uyum süreçlerini olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Araştırmamızda, okula uyum sağlayamadıkları anlaşılan göçmen çocuklar, çizdikleri resimlerde kendi ülkelerinin bayraklarına yer vermişler ve ülkelerine geri dönmek istediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmamızdaki bu bulgu ise İzol'un (2019) çalışmasındaki bulgularla da örtüşmektedir. Yunanistan'da yapılan bir araştırmada, mülteci çocukların okula uyum sağlama ve akranlarıyla sosyal ilişkiler kurmasında yaratıcı drama yönteminin etkisinin olup olmadığı sorgulanmıştır. Farklı etnik kökenli akran grupların yaratıcı drama uygulaması sonunda aralarında işbirliğini daha kolay sağladıkları, eleştirel ve empatik düşünce becerilerinin geliştiği ve grup etkinliğinde öğrenciler arasındaki bağın daha kolay gerçekleşmiş olduğu görülmüştür (Vitsou ve Kamaretsou, 2020). Uyum sağlayamayan göçmen çocuklar için kaynaştırma oyunları, uyumu kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Uyumsuzluk sorunları yanında göçmen çocukların bir kısmının da okula uyum sağlayabildikleri, yine yapılan bazı araştırmalarla desteklenmektedir. Süzen ve Başar (2020) tarafından yapılan 'Mülteci Öğrencilerin Türkiye Algısının Görsel Olarak İncelenmesi' isimli araştırmada göçmen çocukların çizdikleri resimlerde Türk bayrağına yer verdikleri sıklıkla izlenmiştir. Çocukların Türkiye'ye olan güvenlerini çizdikleri resimlerde, Türk bayrağı ile ifade ettikleri belirtilmiştir. Araştırmamızda okula uyum sağlayan göçmen çocukların çizdikleri resimlerde de Türk Bayrağı figürünün yer aldığı görülmüştür. Bu çalışma, araştırmamızdaki bulguları destekler niteliktedir.

Okula uyum sağlamada öğretmen ve akran desteği önem arz etmektedir. Yine İzol'un (2019) Suriyeli çocukların eğitim hayatına uyum süreçlerini değerlendirdiği araştırmada, Türk akranları tarafından sevildiğini düşünen çocukların okula uyum sağlama düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızda da okula uyum sağlayan çocuklar, akranlarını ve öğretmenlerini sevmekle beraber onlardan destek gördüklerini belirtmişlerdir.

Göçle beraber ortaya çıkan ekonomik problemler, çocukların okula gitmesini engelleyen bir unsur olarak belirlemektedir. Tunga, Engin ve Çağiltay'ın (2020) yaptığı 'Türkiye'deki Suriyeli

Çocukların Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Alanyazın Taraması' isimli bir araştırmada göçmen çocukların okula erişimindeki engellere bakıldığında başta ekonomik sebeplerin doğurduğu çocuk işçiliği olmak üzere birçok problem tespit edilmiştir. Bir başka araştırmada Gökmen (2020), Suriyeli göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegre olurken yaşadıkları sorunları incelemiş ve erkek öğrencilerin daha fazla olması beklenirken kız öğrencilerin çoğunlukta olmasının sebebi olarak erkek çocukların ailelerini geçindirmek için çalıştıkları bilgisi edinilmiştir. Bizim çalışmamızda da okula gitmeyen bir erkek çocuğun ekonomik yetersizlikten dolayı çalışmak durumunda olduğu bilgisi edinilmiştir. Tunga ve diğerleri (2020) ile Gökmen'in (2020) araştırma bulgularına paralellik göstermektedir.

Karabulut, Kasapoğlu, Türksoy ve Kırat (2020), mülteci çocukların okula uyum durumlarını öğrenmek için çocukların çizdikleri resimleri incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, okula uyum sağlayamayan ve ülkelerine dönmek isteyen çocukların okulu, özensiz çizdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, bizim araştırma sonuçlarımız ile farklılaşmakta olup aksine bizim çalışmamızda okula uyum sağlayamadığı sonucuna vardığımız çocukların, okulu özenli bir şekilde çizdikleri belirlenmiştir. Karabulut, Kasapoğlu, Türksoy ve Kırat'ın (2020) araştırmasındaki örneklem, Afgan kökenli çocuklardan oluşmaktadır. Bizim örneklemimizi ise, Suriyeli, Yemenli ve Mısırlı çocuklar oluşturmaktadır. Farklı etnik kökenli çocukların okul algıları kültürel olarak farklılaşmaktadır. Bulgularımızın çelişmesi, bu kültürel farklılıktan kaynaklanabilir.

Tut, Kiroğlu ve Bayraktar'ın (2018) yaptığı araştırmada okula giden göçmen çocukların yaklaşık yarısının, okulu "yuva" metaforuyla, Eminoğlu ve Eminoğlu (2020)'un yaptığı araştırmada ise göçmen çocukların okulu en fazla "çiçek bahçesi" metaforuyla bağdaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, araştırmamızda okula giden çocukların okulu daha gerçekçi algıladıkları bulgusuyla karşıt bir sonuç ortaya koymaktadır. Tut, Kiroğlu ve Bayraktar (2018) ile Eminoğlu ve Eminoğlu (2020), veri toplama aracı olarak metaforların belirlenmesinde cümle tamamlama tekniğinden yararlanmışlardır. Bizim yaptığımız araştırmada ise metaforların belirlenmesinde veri toplama aracı olarak resim çizdirme tekniği kullanılmıştır. Sözel ifade, resim çizme tekniğine göre mecaz kullanımına daha elverişli olduğu için bulguların gerçeklikten uzak tanımlanması beklenebilir bir durumdur.

SONUÇ

Göç, hassas ve savunmasız gruplar olarak en fazla çocukları etkilemektedir. Yeni bir ülkenin diline, kültürüne ve sosyal yaşamına uyum sağlamak, çocuklar açısından sürecin daha ağır yaşanmasına neden olmaktadır. Göç eden çocuklar geride bıraktıkları ülkelerinde edindikleri sosyal ortamı göç ettikleri ülkede de bulmak istemektedirler. Bu koşulları sağlayabilecek en uygun ortam okuldur. Göçmenlerin yaşama tutunma çabaları arasında yaşanan ekonomik sorunlar, eğitime erişimi etkilemektedir. Bu nedenle okul çağında olan 10-14 yaş arasındaki çocukların okula erişimlerinin olmaması sosyal bir çevreden de mahrum kalmaları demektir.

Bu araştırmada okula giden göçmen çocuklar ile okula gitmeyen göçmen çocukların okula yönelik algıları, çizdikleri resimler üzerinden tespit edilmeye çalışılmış ve karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda iki grubun resimleri arasında belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir. Çocuk resimlerinin gelişim aşamalarında 'Gerçeklik Dönemi'ni kapsayan 9-12 yaş arasındaki çocuklar, gerçeğe yakın resim çizmektedirler (Yavuzer, 2017, s. 65). Okula gitmeyen 10-12 yaş arası göçmen çocuklar, gidenlere göre okul binasında daha fazla renk kullanmışlardır. Ek olarak

okulu; tencere, üzüm, uçak gibi okul bağlamından uzak okulun etrafına daha fazla obje yerleştirerek çizmişlerdir. Okul dışında evde gördükleri, yolda karşılaştıkları nesnelere resme yerleştirerek okulu tanıdıkları nesnelere ifade etmeye çalışmışlardır. Bu çocuklar, okulu dışarıdan gözlemledikleri için okula giden göçmen çocuklara göre daha fazla güneş figürünü kullanmışlardır. Güneş figürü sevgi ihtiyacının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Yavuzer, 2017, s. 96). Bu anlamda toplum tarafından karşılanması beklenen sevgi ihtiyaçlarını okulun karşılayabilecek olduğu düşüncesini çocukların güneş figürüyle ifade ettikleri düşünülmektedir. 10-12 yaş okula giden göçmen çocuklar, çizdikleri okul binasında daha az renk kullanmışlar ve okul binasında daha fazla pencereye ve kapıya yer vermişlerdir. Okula giden göçmen çocuklar okulu renklendirmemeleriyle, okulu disiplinli, kuralların olduğu bir yer olarak benimsediklerini ve bu nedenle okula daha gerçekçi baktıklarını anlatmaktadırlar.

Çocuklar, ilköğretime başladıklarından itibaren gerçekliğe daha yakın çizim yapmaktadırlar (Büyükbakkal, 2019). Okula giden çocukların, araştırma sonuçlarına göre okulun içine dahil oldukları için okulun detaylarına daha fazla yer verdikleri izlenmektedir. Okula giden bazı göçmen çocuklar, resimlerinde 'İstiklal Marşı' ve sıra oluş töreniyle birlikte okulun kurallı ve disiplinli bir yer olduğunu tasvir etmişlerdir. Bu da, okul gerçekliğine daha yakın olduklarını göstermektedir. Okula gitmeyen bazı göçmen çocukların, bu tür imgeleri ise hiç çizmedikleri görülmüştür. Buradan yola çıkarak çocukların okulun iç disiplininden haberdar olmadıkları söylenebilir. Okulda vatandaşlık, sosyal bilgiler gibi derslerin verilmesi, çocukları topluma hazırlayan unsurlardır. Bu nedenle göçmen çocuklar için okul, aidiyetlik ve topluma karşı sorumluluk açısından önem kazanmaktadır.

Görünürde Doğalcılık Dönemi'nde (12-14 yaş) olan çocuklar, çevresinde gördükleri ve haberdar oldukları objelerin boyutlarını, derinliklerini çizgileriyle anlatmaya çalışırlar (Yavuzer, 2017, s. 67). Okula giden göçmen çocuklar ile gitmeyenlerin okul çevresine dair farklı algıların olduğu tespit edilmiştir. Okula gitmeyenler, okulun çevresine park çizerken; gidenler kantin, kütüphane, basketbol sahası ve güvenlik görevlisi çizmişlerdir. Her iki gruptaki çocukların sosyal etkinlikleri de resimlerine yansımıştır. Kendi ülkelerine geri dönmek istediklerini ifade etmelerine dayanarak okula uyum sağlayamadıkları düşünülen iki çocuk, kendi ülkelerinin bayraklarını resmetmişlerdir. Okula uyum sağladıkları anlaşılan çocukların resimlerinde ise Türk Bayrağı figürü çizdikleri görülmüştür. 'Bayrak' figürü kişinin, yaşadığı yerin farkında olduğuna işaret eden bir unsurdur. Yaşadığı yeri benimseyen kişi ise, yaşadığı yere katkıda bulunabilmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda göçmen çocukların kendilerini ifade etmelerinde, sosyalleşmelerinde, topluma ayak uydurmalarında ve topluma katkı sağlamalarında okulun önemli bir yer olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre göçmen çocuklar ve eğitime ulaşmaları ile ilgili öneriler aşağıda sıralanmaktadır.

- Okul öncesi yaş grubu 60-72 ayı kapsar. Dil becerileri bu dönemde gelişmeye başlar. Dil gelişiminin zamanında tamamlanması, diğer gelişim görevlerinde de sorun yaşanmamasını sağlamaktadır. Bu sebeple göçmen çocukların, okul öncesi eğitimi almalarının, dil problemini ortadan kaldırmakta ve uyumu kolaylaştırmakta etkili olacağı düşünülmektedir.
- Okula uyum sağlayamayan göçmen çocuklar için öğretmenler ve öğrenciler öncesinden bilgilendirilmeli ve Türk öğrencilere saygı, sevgi, paylaşma, eşitlik, ayrımcılık yapmama,

özgürlük, insan haklarını gözetme, adalet gibi kavramlar üzerinden göçmen öğrencilere karşı empati becerileri kazandırılmalıdır.

- Okullarda göçmen öğrencilere yönelik Psikolojik Danışmanlık Hizmetlerinin artırılması ise öğrencilerin okula uyumunda ve kendilerini yalnız ve desteksiz hissetmemeleri bağlamında önem taşımaktadır.
- Türk öğrencilere göçmen çocuklara karşı olumsuz tavırlarını azaltıcı eğitimler verilmelidir. Türk ve göçmen öğrencilerin birbirleriyle kaynaşmaları için eğitimde yaratıcı drama etkinliklerinin kullanımının teşvik edilerek eğitim programlarında yer alması sağlanmalıdır.
- Türkçe dil yeterliliğine sahip olmayan ve bundan dolayı okula uyum sağlayamayan öğrenciler için ücretsiz dil kursu olanaklarının artırılması ve bu yönde programlar düzenlenmesi uygun olacaktır.
- Eğitim konusunun geciktirilmesi çocuk işçiliğine, istismarına, ihmeline ve suç örgütlüğüne zemin hazırlamaktadır. Bu doğrultuda göçmen ebeveynlerin iş arayışlarının olumsuz sonuçlanması da çocukları çalışmaya itmektedir. Göçmen anne ve babaların sosyal hizmet desteğinden faydalanmaları sağlanarak maddi yardımlara ve iş imkanlarına nasıl ulaşabilecekleri konusunda bilgilendirilmesi, çocukların çalışmasının önüne geçebilir ve bu da eğitime ulaşmalarını kolaylaştırılabilir.
- Bu çalışmada destek alınan sivil toplum kuruluşu gibi göçmen çocukların işçi olmaları yerine öğrenci olmalarını sağlayan sivil toplum kuruluşlarının tüm ülkede faaliyet göstermesi ve bu alanda etkin olmaları, eğitime ulaşım sorunlarının çözümüne katkı sunabilir.
- Bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacıların, farklı şehirlerde yaşayan ve farklı etnik gruplardan çeşitli yaş gruplarından sayıca daha fazla örneklem ile çalışmaları, araştırmaların genellenebilirliğini artıracaktır. Araştırmacıların, göçmen çocukların gelişim dönemleri göz önünde bulundurularak boylamsal bir çalışma yürütmeleri, çocukların çizdikleri resimlerde değişen okul algıları, değişen uyum düzeyleri ve okula gidip gitmemenin uzun vadedeki etkilerini gözlemlemek açısından faydalı olacaktır. Ek olarak göçmen çocukların resim çizerken kullandıkları renkler, boyama tarzları ve seçtikleri metaforlar derinlemesine analizle incelenebilir.

Sonuç olarak eğitime ulaşmanın temel bir insan hakkı olduğu göz önüne alındığında göçmen çocukların bu hakkı elde etmelerinin önündeki engellerin kaldırılarak, ebeveynlerinin istihdamlarının sağlanması ile çocuklarının çalışmalarının önlenmesi ve okula gitmelerinin teşvik edilmesi bu konuda getirilecek başlıca çözümler arasında yer almaktadır. Ayrıca, okula gitmeyen çocuklarla yapılacak daha fazla araştırma ile okula gitmeme nedenleri konusunda ayrıntılı sorgulamaların yapılması ve bu çocukların okul şemalarının belirlenmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aybay, R. (2007). *Yabancılar hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydoğdu, Y. (2019). *Türkiyede eğitim gören Suriyeli öğrencilerin sosyo-kültürel problemlerine yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Aygül, H. H. ve Eke E. (2019). *21. yüzyılda uluslararası göç ve mülteciler: Bir Türkiye perspektifi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Barnes, R. (2002). *Teaching art to young children 4-9*. New York: Routledge/Falmer.
- Batı, D. (2012). *4-12 yaş: Çocuk resimleri ve onların iç dünyalarının resimlerine yansımaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Beter, Ö. (2006). *Sınırlar ötesi umutlar mülteci çocuklar*. Ankara: SABEV Yayınları.
- BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (2012 ve 2017). 24 Şubat 2021 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45125/birlestirilmis-4-ve-5-periyodikrapor-17-094-kelime-2.pdf> adresinden erişildi.
- Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2001). *Sanat eğitimi ve öğretimi*. Ankara: Dersal Yayıncılık.
- Buz, S. (2004). *Zorunlu çıkış zorlu kabul: Mültecilik*. Ankara: SGDD Yayınları.
- Büyükbakkal, B. (2019). *Okul öncesi dönemde olan çocukların ahlaki gelişimlerinin resim analizi ile incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası: Fırsatlar ve zorluklar SETA Rapor*. Ankara: SETA.
- Çakran, Ş. ve Eren, V. (2017). Mülteci politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 1-30.
- Çınar, M. ve Demir, M. K. (2020). Suriyeli mültecilerin geçici eğitim merkezlerinde aldıkları eğitimin öğretmen görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(46), 628-649.
- Deniz, O. (2009). *Uluslar arası göçler ve Türkiye'ye yansımaları*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 9-22.
- Ekin, S. ve Yetkin, R. (2021). Teachers' attitudes to Syrian refugee students in Turkey. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 7(1), 383-396.
- Ekşi, N. (2006). *Yabancılar hukukuna ilişkin temel konular*. İstanbul: Beta.
- Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: temel eğitim politikaları. *Analiz Dergisi*, 153, 7-25.
- Eminoğlu, N. ve Eminoğlu, M. F. (2020). Suriyeli mülteci öğrenci, okul ve öğretmen algılarının karşılaştırılması olarak incelenmesi. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(1), 387-399.
- Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 1007-1061.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. *Kitlemel akınlar*. 28 Haziran 2021 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/kitlemel-akinlar> adresinden erişildi.

- Gökmen, H. (2020). *Suriyeli göçmen öğrencilerin türk eğitim sistemine entegrasyon sorunu: Bursa Yıldırım ilçesi örneği* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Halmatov, S. (2017). *Çocuk resimleri analizi ve psikolojik resim testleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- İltica Yönetmeliği (1994). *Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere türkiyeden ikamet izni talep eden münferit yabancılar ile topluca sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılarla ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esaslar hakkında yönetmelik*. 29 Haziran 2021 tarihinde <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeliği.pdf> adresinden erişildi. 22127
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948). 25 Mart 2021 tarihinde <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/Insan-Haklari-Beyannamesi-1.pdf> adresinden erişildi.
- İzol, N. (2019). *Suriyeli mülteci çocukların eğitim hayatına uyum sürecinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye’de göç, iltica ve mülteciler. *Türk İdare Dergisi*, 467, 153-162.
- Karabulut, R., Kasapoğlu, N., Türksoy, E. ve Kırat, H. (2020). Mülteci çocukların çizdiği resimler yardımıyla okula uyum durumlarının incelenmesi. *Çocuk ve Gelişimi Dergisi*, 3(6), 38-50.
- Kaya, A. (2019). *Suriyeli mülteci çocukların eğitimi üzerine bir araştırma: Geçici eğitim merkezleri ve müfredatları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kırıçoğlu, O. T. (2002). *Sanatta eğitim görmek, öğrenmek, yaratmak*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Latif, D. (2002). Refugee policy the Turkish republic. *The Turkish Yearbook of International Relations*, (33), 1-29.
- Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2018). Görünmeyen göçmen çocukların işçiliği: Türkiye’deki Suriye’li çocuklar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (57), 715-731.
- Mülteci Hakları Merkezi (2017). *Suriye’den gelen sığınmacılar için Türkiye’de geçici koruma sorular ve yanıtlar*. 19 Şubat 2021 tarihinde <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-1.pdf> adresinden erişildi.
- Olçay, Z. (2012). Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (99), 229-240.
- Özservet, Y. Ç. ve Sirkeci, İ. (2016). Çocuklar ve göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4.
- Slavin, R. E. (2017). *Eğitim psikolojisi-kuram ve uygulama*. (Çev. Ed. Galip Yüksel). İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Süzen, H. N. ve Başar, M. (2020). Mülteci öğrencilerin Türkiye algısının görsel olarak incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 11(22), 277-295.
- Şeker, B. ve Aslan, Z. (2015). Eğitim sürecinde mülteci çocuklar: sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 86-105.
- Taş, Y. ve Özcan, S. (2013). Türkiye’de iç göçün yoksulluğa ve istihdama etkileri. *International conference on Eurasian economies*, 289-298.

- Tunga, Y., Engin, G. ve Çağıltay, K. (2020). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitiminde karşılaşılan sorunlar üzerine bir alanyazın taraması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 317-333.
- Tut, E., Kiroğlu, K. ve Bayraktar, G. (2018). Suriyeli ve Türk öğrencilerin öğretmen ve okul kavramlarına yönelik metaforik algılarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 676-694.
- Uluocak, G. P. (2009). İç göç yaşamış ve yaşamamış çocukların okula uyumu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(2), 35-44.
- UNICEF (1989). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. 16 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> adresinden erişildi.
- Uzman, N. ve Tösten, R. (2016). Suriyeli akademisyenlerin bakış açısından Türkiye-Suriye ilişkileri ve sığınmacılar meselesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (24), 251-272.
- Vitsou, M. ve Kamaretsou, A. (2020). Enhancing peer relationships in an class of refugee children through drama in education: An action research. *Çağdaş Drama Dergisi*, 15(2), 337-354.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). *Uluslararası koruma çeşitleri, uluslararası korumanın haricinde tutulma*. 29 Haziran 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden erişildi.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2017). *Resimleriyle çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A., İslamoğlu, E. ve İyem, C. (2017). Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *Bilgi Dergisi*, (35), 107-126.
- Yıldırım, H. ve Şimşek, A. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Zolberg, A. R. (1989). The next waves: migration theory for a changing world. *The International Migration Review*, 23(3), 403-430.